

ГЛАВА 1 СЪЩНОСТ, ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЯ НА АКЦИЗИТЕ.

1.1. ИСТОРИЧЕСКА РЕТРОСПЕКЦИЯ.

Правните източници предоставят разнообразни данни за възникването на акцизите⁵. Те не са единни и по отношение произхода на думата „акциз“. Според една група автори наименованието произхожда от латинския глагол **accidere** и означава режа, кроя и следователно етимологически произлиза от старинното понятие за даване или задължение¹. Според други изследователи думата „акциз“ произхожда от френската дума „accise“ и има значението на държавен косвен данък, с който се облагат стоки за широка употреба, и който е включен в продажната цена на стоката или услугата². Според трета група автори думата има холандски произход, тъй като в Холандия през XVI и XVII в. се е събирал акциз върху бирата, солта, захарта, алкохола и други продукти, който бил наричан „excijsen“³.

Много английски наблюдатели, посетили Холандия по това време, съобщават в писмени източници, че на практика в тази държава акцизното данъчно облагане е било широко прилагано. Те отбелязват, че за всяка порция храна от риба се събирали по „30 акциза“ (30 excises).

От Холандия, която тогава е наричана „класическа територия на фиска“ (la terre classique de la fiscalite), облагането с акциз се разпростира и върху другите държави в Европа. Ревностни последователи на опита на Холандия стават Франция, редица провинции в Германия и дори колониалните земи отвъд океана, където също се пренася практиката да се облагат стоките с акциз.

Независимо че не обединяват мненията си относно произхода на думата „акциз“, изследователите на акциза са единодушни, че като източник на средства за хазната, който води началото си от древността, облагането с акцизи е важна дейност за всяка държава. Известно е, че акцизът върху солта се оказва златна мина за монархиите през Средновековието, защото местата, откъдето тя се е добивала са били сравнително малко на брой и лесни за контролиране⁴.

В края на XVII и началото на XVIII век в Европа започва да се изгражда

¹ Бернар и Коти. **Толковъш** икономически и финансовъи словарь, М., 1997, с. 16

² Речник на чуждите думи в българския език, НИ, 1970 г.

³ Snossen, Sijbren. *Economics and Politics of Excise Taxation*, Oxford, 2005, p. 1.

⁴ Във Франция акцизът върху солта е въведен през 1345 г. от Филип VI Валоа. През 1789 г. този акциз е отменен, като впоследствие е възстановен под нова форма.

административната форма на държавно устройство, която създава чиновническия апарат. С цел набиране на средства за издръжка на този апарат се създава доста стройна система на данъчно облагане, която се състои от преки и косвени данъци. От косвените данъци особена роля е отредена на акцизите. Този вид данъчно вземане основно се е събирало на градските врати, преди влизането или изнасянето на стоките. Понякога акцизи се заплащали само за стоките, които се внасяли в държавата, а стоките, които са се изнасяли от държавата са били освободени от облагане. През този период размерът на акцизите варира от 5 до 25% от стойността на стоката и се определя по преценка на съответните власти. Акцизът е начисляван върху стоките, обект на потребление, и е способствал за увеличаване приходите в хазната на съответната държава, но същевременно е възпрепятствал развитието на търговията.

С въвеждането на акцизи са свързани и някои исторически събития отвъд океана. Най-известните са „Бостънското чаено парти“ (the Boston Tea Party) и „Въстанието на уискито“ (the Whiskey Rebellion). „Бостънското чаено парти“ е организиран протест на американските колонисти срещу политиката на Обединеното кралство и въведените от него скандални британски данъци. Протестът се изразил в унищожаване на голямо количество щайги с пресован британски чай, пристигнали с кораби в пристанището на Бостън на 16 декември 1773 г. Това събитие поставя началото и на други вълнения, довели до започване на войната за независимост в САЩ, „Въстанието на уискито“ избухва по време на управлението на президента Джордж Вашингтон и е провокирано от въведения през 1791 г. акцизен данък върху уискито⁵. Данъкът е част от програмата на тогавашния финансов министър Александър Хамилтън, която е насочена към централизиране и финансиране на държавния дълг. Населението приема данъка за дискриминационен и се опълчва срещу хората, изпратени от правителството да го събират. Данъкът е отменен през 1800 г. с идването на власт на президента Томас Джеферсън.

В Европа през XIX и XX век е променено отношението към тъй наречените „малки акцизи“ (получили наименованието си от факта, че от тях постъпват слаби приходи в бюджета), В отделните европейски държави малките акцизи били премахнати или били включвани в една обобщена система за облагане с акцизи на стоки и услуги, често наричана „данъци върху приходите“ (sales taxes). В края на XIX в. и особено през XX в.,

⁵ Вж. the Whiskey Act of 1791; Morrison, Samuel E. (1927). Oxford History of the United States 1778-1917, p. 182.

след настъпилите редица промени в икономическото и политическо развитие на европейските държави, данъците върху приходите придобили ново съдържание и станали популярни като данък върху оборота и данък върху добавената стойност.

На ролята на тъй наречените „големи акцизи“ (big excises), идващи от продажбите на тютюневи изделия, алкохолни напитки и петролни продукти, се гледа основно като на значими бюджетни приходоизточници и се подценява тяхната роля на икономически инструменти, с помощта на които могат да бъдат решени здравни или социални проблеми.

В края на ХХ в. и в началото на ХХІ в. се наблюдава тенденция към промяна на този факт главно поради нарастване на екологичните проблеми. Парниковият ефект, който води до глобалното затопляне, породено от изгарянето на каменните въглища, нефта и природния газ, налага въвеждането на „икономически инструменти“, каквито са акцизите, с помощта на които да се достигне до намаляване на вредните газови емисии. Друг пример, който доказва ролята на акцизите като специфични икономически инструменти, които могат да се използват за решаване на глобалните проблеми на обществото, е предприетото увеличение на акцизните ставки, с които се облагат тютюна и тютюневите изделия, с цел ограничаване на тяхната употреба и опазване на човешкото здраве. Тази инициатива е подета от Световната здравна организация, която е предприела широка кампания, насочена към намаляване употребата на цигари и за целта настоява пред правителствата на държавите членки и особено пред Европейската комисия да предприемат действия, насочени към увеличаване на акцизните ставки за тютюневите изделия и алкохола, с цел намаляване на тяхната употреба.

1.1.1. РАЗВИТИЕ НА НОРМАТИВНАТА УРЕДБА НА АКЦИЗИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Един поглед върху историята на законодателството в областта на акцизите показва дългогодишно прилагане на този вид данъчно облагане на населението. Първите данни за данъчно облагане с акциз в по-новата история на България датират от 1879 г., когато са приети Временният устав на сбора (налога) и Временната наредба за търговия на едро и на дребно с пивна стока. По-късно, през 1880 г., са приети съответно Законът за акциза и Законът за акциза на местните тютюни (мурурие). През 1903 г. е одобрен Законът за акциза на ракиите, а през 1908 г. - Законът за облагане на материалите, от които се вари ракия.

В края на 30-те и началото на 40-те години на миналия век акцизите са осигурявали

значителни бюджетни постъпления в държавата. През този период предмет на облагане с акциз са били основно предмети за потребление от първа необходимост (сол, захар, кибрит, газ, тютюн, спиртни напитки и др.), производството на които е било монопол на държавата. След проведената през 1947 г. национализация на индустрията ролята на данъците, включително и на акцизите, значително намалява и те загубват своята икономическа същност.

През 1948 г. е приет Закон за данък върху оборота, в който се концентрира цялата материя, отнасяща се до оборотен данък, акцизни плащания, такси, берии и др. Този закон е в сила до 1951 г., когато се приема нов Закон за данък върху оборота (преименуван покъсно в Закон за данък върху оборота и акцизите), действащ до 1994 г.

Акцизите отново са обособени като отделен вид държавно вземане от 1 януари 1988 г. с приемане на Тарифа за акцизите (Постановление на Министерския съвет № 64 от 1997 г.).

От март 1991 г. влизат в сила изменения и допълнения на Закона за данък върху оборота и акцизите, които имат за цел да усъвършенстват организацията на косвеното облагане и да премахнат пречките пред пазарното ценообразуване чрез окрупняване ставките на данъка.

През 1994 г. са приети нов Закон за акцизите и Тарифа за акцизите, в които се регламентира изцяло правната материя, отнасяща се до реда за облагане с акцизи, а през 1999 г. е приет и Правилник за прилагане на Закона за акцизите.

Развитието на процеса на облагането с акцизи е продължен с приемането през 2006 г. на:

- Закон за акцизите и данъчните складове (ЗАДС)⁶
- Правилник за прилагане на Закона за акцизите и данъчните складове⁷
- Наредба № 3 на министъра на финансите за вземането на проби и методите за анализ за целите на контрола върху акцизните стоки⁸
- Наредба № 4 на Министъра на финансите за нормите на пределните размери на естествените фири на акцизните стоки⁹
- Наредба за условията и реда за регистриране на цените на тютюневите изделия от

⁶ Обн., ДВ, бр. 91 от 2005 г.,... поел. изм. бр. 55 от 2010 г.

⁷ Обн., ДВ, бр. 42 от 2006 г.,... поел. изм. бр. 24 от 2010 г.

⁸ Обн., ДВ, бр. 37 от 2006 г.

⁹ Обн., ДВ, бр. 57 от 2006 г.

местно производство и от внос, търговията с тютюневи изделия и контрола върху търговията¹⁰

- Наредба № Н-14 от 27 септември 2006 г. на министъра на финансите и на министъра на външните работи за възстановяване на данък върху добавената стойност и акциз на дипломатически представителства, консулства, представителства на междуправителствени организации и членовете на техния персонал¹¹.

1.2. АКЦИЗИТЕ - ЧАСТ ОТ ДАНЪЧНАТА ПОЛИТИКА И ДАНЪЧНАТА СИСТЕМА НА ВСЯКА ДЪРЖАВА.

Данъците като цяло и акцизите в частност са използвани като финансови инструменти още от древността. Те неизменно съпътстват възникването и създаването на държавността. Исторически погледнато, всички промени в развитието на държавите е съпроводено от основни промени в областта на данъчните им системи, които винаги са включвали и акцизите. Данъчните вземания под всякаква форма съпътстват развитието на обществото, тъй като нито една държава, на нито един от етапите от развитието си не се е отказала от въвеждане на данъци и акцизи. Данъчните вземания осигуряват постъпването на парични средства в обществените фондове и така подпомагат държавата при осъществяване на нейните функции по задоволяване потребностите на обществото. За постигане на тази своя цел държавите изграждат относително самостоятелна структура във финансовата си политика, насочена към създаване и регулиране на данъчните приходи, известна като данъчна политика. Данъчната политика на всяка държава не се изгражда самоцелно, тя винаги е част от нейната финансова политика, която включва още бюджетна политика, парично-кредитна политика, ценова политика, митническа политика, социална политика, инвестиционна политика и политика в областта на международните финанси.

По своята правна същност данъчната политика е съвкупност от икономически, финансови и правни средства, посредством които държавата изгражда своята данъчна система за задоволяване потребностите на обществото от парични средства. Посредством преразпределяне на финансовите ресурси, държавата осигурява средства, необходими за нейното икономическо развитие. За постигане на изброените цели държавата се опира на функциите, присъщи на данъчните вземания, и използва тези функции, за да изгради своята

¹⁰ Обн., ДВ, бр. 71 от 2004 г.,... поел. изм., бр. 26 от 2008 г.

¹¹ Обн., ДВ, бр. 82 от 2006 г., изм., бр. 63 от 2009 г.